

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:01.01.2023 ✓Accepted/Kabul:13.02.2023

DOI:10.30794/pausbed.1227883

Research Article/Araştırma Makalesi

Ünlü, E. (2023). "Raif İsmail Paşa (1725-26/1785)", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 57, Denizli, ss. 137-151.

RAİF İSMAIL PAŞA (1725-26/1785)

Ertan ÜNLÜ*

Öz

18. yüzyılda yaşamış Osmanlı devlet adamlarından biri olan Raif İsmail Paşa, Malatyalı İbrahim Paşa'nın oğlu olarak 1725-1726 yılında Bağdat'ta dünyaya gelmiştir. Bir süre babasının kethüdalığını yürüttükten sonra, küçük evkaf payesi ile divan-ı hümayun hâceganları arasına girmiştir. Ardından Gelibolu ve İstanbul baruthane nazırlığı, sipahiler ve silahtar kâtipliği, darphane emniyeti, reisülküttaplık, Mısır, Girit ve Mora valilikleri, Kandiye, Anabolu ve Belgrad muhafızlığı gibi çeşitli devlet kademelerinde görev yapmıştır. I. Abdülhamid'in yerine Şehzade Selim'i tahta geçirme teşebbüslerine adı karışması nedeniyle de vezirliği kaldırılarak Mayıs 1785'te katledilmiştir. Bu doğrultuda bu çalışma, Raif İsmail Paşa'nın hayatını konu edinmektedir. Bundaki etken, efendilikten paşalığa yükselen ve akabinde de öldürülen Raif İsmail Paşa'nın hayatının modern literatürde yeterince yer bulmamasıdır.

Anahtar kelimeler: *Raif İsmail Paşa, Darphane emini, Reisülküttap, Mısır, Girit, Mora, Belgrad.*

RAIF ISMAIL PASHA (1725-26/1785)

Abstract

Raif Ismail Pasha, one of the Ottoman statesmen who lived in the 18th century, was born in Baghdad in 1725-1726 as the son of Ibrahim Pasha from Malatya. After working as his father's chamberlain for a while, he got in hodjas of the imperial council with the rank of small foundation. Afterwards, he served in various state positions such as Gallipoli and Istanbul gunpowder's warden, cavalry and gunsmith clerkship, mint warden, reis effendi, the governorships of Egypt, Crete and Morea, and the guard of Heraklion, Navplion and Belgrade. He was murdered in May 1785 by removing his viziership due to his involvement in the attempts to put Prince Selim on the throne instead of Abdulhamid I. In this direction, this study deals with the life of Raif Ismail Pasha. The reason for this research is to make a contribution, as the life of Raif Ismail Pasha, who was promoted from master to pasha and then killed, could not find a place in modern literature.

Keywords: *Raif Ismail Pasha, Warden of the mint, Reis effendi, Egypt, Crete, Peloponnese, Belgrade.*

*Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, ANKARA.
e-posta: eunlu@ankara.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0001-8192-0359>)

GİRİŞ

Bu makale, 18. yüzyılda yaşamış Osmanlı devlet adamlarından biri olan Raif İsmail Paşa'nın hayatını konu edinmektedir. Bundaki etken, Raif İsmail Paşa'nın hayatının modern literatürde yeterince yer bulmamış olmasıdır. Oysaki Raif İsmail Paşa, aşağıda daha detaylı görüleceği üzere, "ehl-i kalem" ya da "kalemiye" olarak da anılan bürokrasinin çeşitli kademelerinden yükselerek paşalığa terfi etmiştir. I. Abdülhamid'in yerine Şehzade Selim'i tahta geçirme teşebbüslerine adı karışması nedeniyle de katledilmiştir. Dolayısıyla burada onun inişli çıkışlı yaşamı resmedilecektir. Dönemin kronikleri ve arşiv belgeleri de çalışmaya kaynaklık edecektir.

RAİF İSMAIL PAŞA'NIN HAYATI

Raif İsmail Paşa¹, Belgrad muhafızı iken 1758'de vefat eden Malatyalı İbrahim Paşa'nın oğlu olarak 1725-1726 (1138) yılında Bağdat'ta dünyaya gelmiştir. Dedesi Hacı Mustafa'dır. Annesinin adı Hatice'dir. Saliha isimli bir de kız kardeşi vardır. Ailenin Koyunoğlu olarak anılan köklü bir soydan geldiği vurgulanmaktadır (Mehmed Süreyya, 1996: 771; Aydın, 2013: 1-2, 27-29; Erdem, 2014: 2-3).²

Yedi yaşında eğitim hayatına başlayan Raif İsmail, dikkatli ve idareli bir genç olarak kaynaklarda zikredilmektedir. Babasının görevleri dolayısıyla pek çok yer gezmiş ve vezirliği döneminde onun kethüdalığını üstlenmiştir. Ardından divan-ı hümayun hâceganları arasına dahil olmuştur. Bu da Raif İsmail'e "beyefendi" unvanı kazandırmıştır. Askeri sınıfa mensup bir babanın ilmiye sınıfına dahil olmuş evladı olarak Raif İsmail Beyefendi, küçük evkaf payesine sahiptir. Bu sıralarda o Şerife Saide Hanım ile evlenmiş olmalıdır. Zira oğlu İbrahim İsmet 16 Aralık 1750'de dünyaya gelmiştir. Onun, İbrahim İsmet dışında, Halil Galip adında bir oğlu ve iki de kızı bulunmaktadır. Ancak onların doğum tarihleri belli değildir (İlgürel, 1978: 256; Özcan, 2018: 151; C.AS. 1124/49861; Erdem, 2014: 1-3).³

Bu bağlamda kendi aile birliğini kurmuş olan Raif İsmail Beyefendi, babasının Sivas valiliği yaptığı sırada Gelibolu baruthanesi nazırlığına tayin edilmiştir (31 Ocak 1751). Onun bu görevi sadece yedi ay sürmüştür ve bu dönemde Gelibolu baruthanesinde 1.000 kantar barut üretilmiştir. Raif İsmail Beyefendi 29 Ağustos 1751'de bu vazifesinden azledilmiştir (C.AS. 1124/49861; AE.SOSM.III. 50/3577; C.BH. 79/3788; KK.d. 6691; AE.SMST.III. 302/24150; A.İRSK.d. 1570, s. 11; 1588, s. 36).

Raif İsmail Beyefendi'nin Gelibolu baruthane nazırlığından azledilmesinin nedeni tam olarak bilinmemektedir. Ancak o, Salih Efendi'nin istifası sebebiyle, aşağı yukarı iki hafta içinde İstanbul baruthanesi nazırlığına tayin edilmiştir (14 Eylül 1751). Raif İsmail Beyefendi'nin yeni görevi 20 Ağustos 1752'ye kadar yaklaşık bir yıl sürmüştür ve bu dönemde İstanbul baruthanesinde 1.500 kantar barut üretilmiştir. Dolayısıyla Raif İsmail Beyefendi'nin İstanbul'a gelişi, Ahmed Resmi, Süleyman Faik ve Mehmed Süreyya'nın belirttiğinden çok daha önce, yani babasını 1758'de kaybetmeden evveldir, ki Ahmed Vâsîf ile Ahmed Cevdet'in verdiği bilgiler de bu minvaldedir (C.BH. 79/3788; D.BŞM.BRİ.d. 18282; MAD.d. 19316; AE.SMHD.I. 10/682; A.İRSK.d. 1570, s. 8; 1588, s. 35, 70-71; İlgürel, 1978: 256; Özcan, 2018: 152; Ahmed Resmi Efendi, 1269: 114; Süleyman Faik Efendi: 15a; Mehmed Süreyya, 1996: 771, 837).⁴

İstanbul baruthane nazırlığının ardından Raif İsmail Beyefendi'ye hemen vazife verilmemiştir. Onun bu bekleme döneminde ne yaptığı bilinmemektedir. Sonrasında ise Raif İsmail Beyefendi tekrar Gelibolu baruthanesine nazır olarak atanmıştır (10 Ağustos 1753). Yine 1.000 kantar barut üretiminin yapıldığı bu ikinci dönem, 28 Temmuz 1754'e kadar sürmüştür ve Raif İsmail Beyefendi makamından azledilmeden, cebeci, topçu, alemdar gibi görevlilerin maaşlarıyla ilgili işlemlere bakan piyade mukabelesi kalemine tayin edilmiştir (C.BH. 79/3788; KK.d. 6691; AE.SOSM.III. 50/3582, 60/4420, 60/4432, 60/4433, 63/4730, 63/4731, 63/4732, 63/4733; AE.SMST.III. 302/24150; A.İRSK.d. 1602; 1570, s. 10; 1588, s. 36, 91; Güngör, 2019: 58-59, 144-145; Sağlam, 2020: 22-23, 38-39).

1 Raif İsmail Paşa'nın hayatı hakkında bk. (İlgürel, 1978: 256-257; Özcan, 2018: 151-152; Ahmed Resmi Efendi, 1269: 114-116; Süleyman Faik Efendi: 14b-15b; Mehmed Süreyya, 1996: 837-838; Cunbur, 2007: 280; Aydın, 2013: 2-4).

2 Arif Hikmet Koyunoğlu'nun anılarında Raif İsmail Paşa'nın doğum yılı 1729 olarak verilmiştir. Bk. (Kuruyazıcı, 2008: 75).

3 TSMA.e. 24/16'ya göre Raif İsmail Paşa'nın kızlarının adlarının Hüsnüye ve Atiye olması muhtemeldir. Paşanın kızlarından biri Hatmanzade Hasan Efendi ile evlidir. Bk. (AE.SABH.I. 16/1377). Aydın, çalışmasının bir yerinde Halil Galip'i Raif İsmail'in kardeşi olarak zikreder. Yine Ebubekir Rakım Efendi'yi de bir yerde kardeş olarak zikrederken başka bir yerde oğlu olarak belirtmektedir. Ancak mezar taşlarında Ebubekir Rakım Efendi, Raif İsmail Paşa'nın torunu olarak kayıtlıdır. Bk. (Aydın, 2013: 4-5, 27-31; Aydın, 1990: 254-60).

4 Aydın, MAD.d. 19316'ya atıf yaparak Raif İsmail'in Bender muhafızlığı yaptığını belirtmektedir. Ancak ilgili belgede Bender muhafızı Raif İsmail'in babası İbrahim Paşa'dır. Bk. (Aydın, 2013: 2). Uzunçarşılı'ya göre Raif İsmail küçük yaştan itibaren hükümet merkezindedir. Bk. (Uzunçarşılı, 1936: 251).

Raif İsmail Beyefendi, yaklaşık bir yıl süren piyade mukabelesi kalemindeki görevinden 17 Temmuz 1755'te azledilmiştir. Yeni mansıbına atanana kadar yine beklemededir. Bu sırada o, bir süre babasının maiyetine katılmıştır. Sonrasında merkeze dönen Raif İsmail Beyefendi'ye 11 Temmuz 1756'da sipah kâtipliği tevcih olunmuştur. Fakat onun bu tayini durdurulmuştur. Bunun nedeni bilinmemektedir ve Raif İsmail Beyefendi'ye ancak 23 Haziran 1757'de sipah kâtipliği uygun görülmüştür (A.İRSK.d. 1603, 1605, 1588, s. 92, 134, 141-142).

Bu süreçte Raif İsmail Beyefendi, önceki kâtipler gibi, sipah ve silahtar ocaklarından tedarik edilen mahlulattan kendisine 120 akçe ihsan buyurulmasını talep etmiştir (20-24 Ekim 1757). Bu talebine karşılık bulan Raif İsmail Beyefendi, Ocak 1758'de Belgrad muhafızı olan babasını kaybetmiştir. 10 Haziran 1758'de ise sipah kâtipliğinden azledilmiştir (AE.SOSM.III. 19/1275; A.İRSK.d. 1588, s. 92, 158; Sağlam, 2020: 118; Mehmed Süreyya, 1996: 771; Aydın, 2013: 2; Erdem, 2014: 2).⁵

Beş altı ay gibi kısa bir zaman dilimi içerisinde hem babasını hem de mansıbını kaybeden Raif İsmail Beyefendi, yaklaşık bir yıllık bekleme dönemi yaşamıştır. Ardından 31 Mayıs 1759'da ikinci kez sipah kâtipliğine tayin olunmuştur. Ancak yine görev süresi aşağı yukarı bir senedir ve Raif İsmail Beyefendi 20 Mayıs 1760'ta yeniden azledilmiştir. Bu süreçte Raif İsmail Beyefendi, matbah-ı amire emini Elhac Ebubekir Efendi, Mehmed Said Efendi ve Abdullah Şefik Ağa'yla müştereken Malatya voyvodalığı ve tevabi mukataasının yarı hissesini de malikane olarak tasarruf etmiştir (AE.SMST.III. 13/838, 204/16062, 354/28408; C.DH. 276/13737; A.İRSK.d. 1588, s. 92, 171; Güngör, 2019: 801-803; Sağlam, 2020: 170).

Sipah kâtipliğinden ikinci defa azledilen Raif İsmail Beyefendi, yeni görevi için yine yaklaşık bir yıl beklemiştir. Ardından 15 Mayıs 1761'de silahtar kâtipliği kendisine tevcih edilmiştir. O bu vazifeyi 29 Nisan 1762'ye kadar devam ettirmiştir (A.İRSK.d. 1596, 1588, s. 92; C.SM. 89/4495; AE.SMST.III. 72/5354, 86/6431; Güngör, 2019: 1010-1011; Sağlam, 2020: 213, 228-229).

Bürokrasideki inişli çıkışlı kariyeri nedeniyle Raif İsmail Beyefendi bu dönemlerde sıkıntılı bir süreç geçirmiştir. Bunda mal varlığı ve gelirinin yeterli düzeyde olmaması etken gösterilir. Zaten sırtını dayayacağı babası artık hayatta değildir. Bundan dolayı Raif İsmail Beyefendi'nin bazı devlet adamları ve servet sahiplerine yakınlaştığı vurgulanır. Onun kötü talihini tersine çeviren ise Tahir Ağa'dır. Zira Tahir Ağa, Sultan III. Mustafa (1757-1774)'ya Raif İsmail Beyefendi'nin durumunu anlatmıştır. Bunun akabinde III. Mustafa'nın iltifatına mazhar olan Raif İsmail Beyefendi, devlet malını israf etmekle suçlanan Sıdkı Mustafa Efendi'nin yerine, Osmanlı maliyesinin temel taşlarından biri sayılan darphanenin nazırlığına tayin edilmiştir (10 Ocak 1763) (AE.SMST.III. 72/5354, 369/29289; C.DH. 197/9806; İlgürel, 1978: 256; Özcan, 2018: 152; Ahmed Resmi Efendi, 1269: 114; Süleyman Faik Efendi: 15a; Mehmed Süreyya, 1996: 837; Sağlam, 2020: 238, 294; Güngör, 2019: 1098; Aktepe, 1981: 56-57).⁶

21 Mart 1766'ya kadar yaklaşık üç yıl darphane nazırlığını sürdüren Raif İsmail Beyefendi, bu görevini layıkıyla yerine getirmiştir. Zira halefi İzzet Mehmed Efendi, bütün darphane personeli ile sahip-i ayar Mustafa Efendi, darphane sarrafları Bedros ve İstefan, ifrazcı Düzoğlu, taşra sarraflarının kethüda ve yiğitbaşlarının da katılımıyla gördükleri detaylı hesap sonucu, Raif İsmail Beyefendi'nin zimmetinde bir nesne kalmadığını belirtir (HAT. 1660/4; AE.SMST.III. 85/6332, 208/16365, 369/29289; TSMA.d. 2153, 2409, 2410; TSMA.e. 407/31, 1065/20, 1128/26, 2/16, 2/17, 2/19, 2/21, 2/22; D.BŞM.DRB.d. 16639, 16640; C.ML. 695/28465; C.DRB. 28/1371, 60/2966, 64/3151). Ancak bu, Raif İsmail Beyefendi ile ilgili söylenti çıkmasına engel değildir. Şöyle ki;

İsmi belli olmayan bir kişi başkâtip Ali Efendi'nin hanesine gider. Tesadüfen malikane halifesi Hasan Efendi de oradadır. Sohbet esnasında eski darphane emini Raif İsmail Beyefendi'nin adı geçer. Konuklar durumun nasıl olduğunu Ali Efendi'den sorar. Ali Efendi, Raif İsmail Beyefendi'nin açıkta olan hesaplarının görüldüğünü, fakat gizli saklı makbuzu olan akçenin hesabının yapılmadığını ve dolayısıyla Raif İsmail Beyefendi'nin zimmetinde çok mal kaldığını söyler. Haberi aktaran kişi başta bunlara kulak asmaz. Ama benzer şeyleri başkalarından da duyunca, ilk işittiklerine inanır (TSMA.e. 1137/16).

⁵ Arif Hikmet Koyunoğlu'nun anılarında Raif İsmail Paşa'nın babasının da katledildiği yazılıdır. Ancak arşiv belgelerinde İbrahim Paşa maktul olarak vurgulanmamaktadır. Bk. (Kuruayazıcı, 2008: 75).

⁶ Ömerül Faruk Bölükbaşı Raif İsmail Paşa'nın darphane nazırlığına atanmasını 16 Ocak 1763 olarak vermektedir. Bk. (Bölükbaşı, 2013: 34).

Dönemin kaynaklarında doğruluktan şaşmayan bir bürokrat olarak vurgulanan Raif İsmail Beyefendi'nin devlet malından zimmetine para geçirip geçirmediği bilinmez. Ancak bal tutanın parmağını yalama ihtimali her zaman olasıdır. Zaten bu, Raif İsmail Beyefendi'nin darphane nazırlığı sırasında gerek müşterek gerek bireysel olarak birçok çiftlik, mukataa ve tevliyeti tasarruf etmesinden de anlaşılmaktadır. İstanbul ve tevabi resm-i kantar mukataası, Drama ve tevabi çeltik nehirleri mukataası, İnöz memlehası ve tevabi mukataası, Livadiye mukataası, Tırkeş mukataası, Mora'da emlak-ı hümayundan olan çiftlikler, Yenişehir çiftlikleri, Selanik emtia gümrüğü, Manisa tevliyeti, Malatya voyvodalığı ve tevabi mukataası bunlardandır. Bu çiftlik, mukataa ve tevliyetlerin bir kısmı darphanedeki göreviyle ilintilidir. Zira görevden el çektilince Raif İsmail Beyefendi yeni darphane nazırı İzzet Mehmed Efendi'ye bunlarla ilgili de hesap vermiştir (C.İ.KTS. 3/148; AE.SMST.III. 208/16365, 369/29288; C.ML. 223/9274, 695/28465, 421/17115; İlgürel, 1978: 256-257; Ahmed Resmi Efendi, 1269: 114-116; Süleyman Faik Efendi: 15a-b).

Darphane nazırlığından azledildikten yaklaşık bir yıl sonra Raif İsmail Beyefendi, 6 Mart 1767'de defterdara bağlı olarak hazinenin bütün işlemlerini yapan ruznamçe-i evvel kalemine tayin edilmiştir. Yine bu sırada o, hazine-i hümayun kethüdası Yusuf Ağa'yla İstanbul ve tevabi resm-i kantar mukataasını; Subhi Mehmed Efendi ve Abdülaziz Efendi ile de Şehirköy ve tevabi mukataasını tasarruf etmektedir. Onun ruznamçe-i evvel kalemindeki görevi, Haşim Ali Bey'in atandığı 23 Şubat 1768'e kadar devam etmiştir (A.İRSK.d. 1611; AE.SMST.III. 223/17639, 223/17640, 223/17654, 313/25176; C.ML. 752/30637, 223/9274; Kütükoğlu, 1959: 20; Özcan, 2018: 152; Sağlam, 2020: 327; Ahmed Resmi Efendi, 1269: 114; Süleyman Faik Efendi: 15a; Mehmed Süreyya, 1996: 837).

Raif İsmail Beyefendi, ruznamçe-i evvel kalemindeki görevinin ardından yeni bir bekleme dönemine girmiştir. Onun bu bekleme döneminde Osmanlı İmparatorluğu, Lehistan'ın iç işlerine karışması ve Kırım Hanlığı ile kendi topraklarına saldırılarda bulunması dolayısıyla, 8 Ekim 1768'de Rusya'ya savaş ilan etmiştir. Sonuçları açısından Osmanlı İmparatorluğu için dönüm noktası olan bu savaş sürecinde Raif İsmail Beyefendi, reisülküttap vekili olarak İstanbul'da bırakılmıştır (Şubat 1769) (Ahmed Resmi Efendi, 1269: 114; Süleyman Faik Efendi: 15a; Mehmed Süreyya, 1996: 837; Aktepe, 1981: 114-115; İlgürel, 1978: 256-257; Sağlam, 2020: 327).

Reisülküttap vekilliği, Raif İsmail Beyefendi'nin bürokratik kariyerindeki en uzun görevdir. Zira o, 19 Şubat 1774'e kadar bu vazifede kalmıştır. Bu süreçte Anavarin mukataasının yarı hissesi ile Daye Köyü mukataasını da tasarruf eden⁷ Raif İsmail Beyefendi, cepheyle irtibat halindedir ve ordudan kaçan askerlerin yakalanıp, yine orduya sevk edilmesine bile dikkat etmiştir. III. Mustafa'ya bu konuda özel olarak düşüncelerini de iletmiştir (CML. 33/1530; C.DH. 119/5903; A.İRSK.d. 1614; TSMA.e. 518/66, 581/66; A.İAMD. 22/59; Yıldız, 2017: 3, 81-93, 101, 115-122, 128-132, 143-145, 168, 179-180; Göksu, 1993: 43).

III. Mustafa'nın lütf ve itimadını kazanmış bir reisülküttap vekili olarak İstanbul'da diplomatik görevlerini de yerine getiren Raif İsmail Beyefendi, Anadolu kazaskeri Atif Mehmed Emin Efendi ve nişancı vekili Seyyid Osman Efendi'nin de katılımlarıyla, Avusturya'nın İstanbul'daki elçisi Thugut ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşme sonunda Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya arasında, bir sene içinde Avusturya'ya 20 bin kese akçe verilmesi, Küçük Ulah olarak adlandırılan bölgenin Avusturya'ya terk edilmesi, Eflak ve Boğdan tarafında yer alan sınırın barıştan sonra yeniden düzenlenmesi, Avusturyalı tüccarların gümrük vergisinden muaf tutulması ve bunların korunmaları ile Avusturya'nın Lehistan'ın bağımsızlığına ve Rusya tarafından işgal edilen yerlerin tahliyesine çalışmasıyla ilgili beş maddelik bir antlaşma imzalanmıştır (6 Temmuz 1771) (TSMA.e. 420/47; Köse, 2006: 54, 56).

Öte yandan Raif İsmail Beyefendi, Temmuz-Eylül 1772'de Fokşan'da Rusya ile yapılan görüşmelere murahhas olarak gönderilen nişancı Yenişehirli Osman Efendi'nin kendisiyle beraber gitmesi isteğini, bir oyalama taktiğiyle yerine getirmemiştir. Ahmed Vâsif bunu şöyle aktarır:

Osman Efendi, rikab günü Raif İsmail Beyefendi'nin kendisiyle gitmesini talep eder. Fakat III. Mustafa, merkezin boş kalacağını beyan ederek, bu talebe karşı çıkar. Ama Osman Efendi, barış görüşmelerinin daha önemli olduğunu, eğer Raif İsmail Beyefendi'ye izin verilmezse, kendisinin

⁷ Anavarin mukataası daha sonraki dönemlerde de Raif İsmail'in tasarrufunda kalmıştır. Bk. (TSMA.e. 23/13, 107/10, 107/11, 107/12, 107/13, 107/14, 107/15, 107/16, 107/17, 107/18, 107/19, 107/20, 107/21, 107/22, 107/23, 107/24, 107/25, 107/26, 107/27, 107/28, 107/29, 107/30, 107/31, 107/32, 509/19; AE.SMST.III. 88/6612).

de affolunması gerektiğini ileri sürer. Dolayısıyla III. Mustafa, Raif İsmail Beyefendi'nin Fokşan'a gitmesini onaylar. Lakin son ana kadar gitme hazırlığı yaptığını vurgulayan Raif İsmail Beyefendi, Osman Efendi'nin yola çıkacağı gün bahane uydurarak Fokşan'a gitmez (Sağlam, 2020: 538).

Ahmed Vâsıf'ın garip bir olay şeklinde anlattığı bu anekdotun gerçeklik payı vardır. Zira III. Mustafa, sadrazamına yazdığı yazılarda, bu konuda kendini savunmak durumunda kalmıştır:

Osman Efendi ile Yasincizade Osman Efendi, mevlit günü, yani 13 Haziran 1772 Pazar günü saat beşte yola çıktılar. Raif İsmail Beyefendi bazı mazeretleri nedeniyle alıkondu. Elbette yerine güvenilir birini atamak mümkün. Ancak Osman Efendi kabul etmiyor. Siz beni ifşa etmeden, kendi tarafınızdan olmak üzere kimi uygun görürseniz onu atayın. Raif İsmail Beyefendi'nin burada kalması benim korumamdan kaynaklı değil. Kötü huylu elçileri yıldırır ve münakaşa eder diye düşünülmüştü. Osman Efendi'ye bunu duyurmayın (TSMA.e. 788/60).

Bir başka yazıda ise III. Mustafa şunları dile getirir:

Reis vekili Raif İsmail Beyefendi'nin tarafımdan korunup kollandığı ve dolayısıyla murahhaslık hizmetinden affedildiği dedikodusu orduda duyulmuştur. Size bu konuda hatt-ı hümayun gönderdim. Henüz bu tarafta Raif İsmail Beyefendi'nin memuriyeti ilan olunmadan, o tarafta böyle uydurma lafların tarafıma atfedilmesi delile muhtaçtır. Kaldı ki Raif İsmail Beyefendi'nin benimle özel bir bağı yoktur. Sadece devlet adamlarından birisidir. Ragıp Paşa döneminde darphane eminiğinde bulunmuştur ve sefer nedeniyle de reis vekilliğinde istihdam olunmuştur. Zira adam azdır. Yani onun ayrıcalığı yoktur. Nezdimde diğer devlet adamlarıyla aynıdır. Öte yandan bütün devlet görevlilerini himaye etmek saltanat şanıdır. Kötü düşünceli kişiler bunu ayıp saymaktadır. İnsaf. Akla gelmeyen manalar lisana geldi (TSMA.e. 539/14).

III. Mustafa her ne kadar çıkan dedikodular nedeniyle Raif İsmail Beyefendi ile arasına mesafe koymaya çalışsa da onu görevinden almamıştır. Dolayısıyla Raif İsmail Beyefendi, yukarıda vurgulandığı üzere, 19 Şubat 1774'e kadar bu vazifede kalmıştır. Bu arada III. Mustafa 21 Ocak 1774'te vefat etmiş ve yerine I. Abdülhamid (1774-1789) tahta geçmiştir.

I. Abdülhamid'in tahta geçmesinin ardından Raif İsmail Beyefendi 19 Şubat 1774'te reisülküttap vekilliğinden azledilmiştir. Ancak I. Abdülhamid buna hemen karar vermemiştir. Öncelikle sadrazamıyla durumu değerlendiren I. Abdülhamid, Raif İsmail Beyefendi'nin reisülküttap vekilliğiyle birlikte nişancı vekili olarak da bırakılmasından yanadır. Fakat bunun münasip olmadığını da vurgulamaktadır. I. Abdülhamid'in kaygısı, eğer Raif İsmail Beyefendi reisülküttap vekili olursa, bu dönemde sadaret kaim-makamı olarak rikab-ı hümayunda bulunan Süleyman Paşa ile iyi geçinememeleridir. Zaten kısa bir süre sonra Süleyman Paşa, Raif İsmail Beyefendi'nin azli konusunda padişahı ikna etmiştir. Dolayısıyla reisülküttap vekilliğinden alınan Raif İsmail Beyefendi, bir süre mansıp verilmeden evinde ikamet etmiştir (TSMA.e. 481/32, 806/7, 806/9, 806/11, 806/12, 806/19).⁸

Raif İsmail Beyefendi'nin mansıp verilmeden evinde ikameti, 16 Mart 1774'te defter-i hakani emaneti vekilliğine tayin edilmesiyle son bulmuştur. Ancak Raif İsmail Beyefendi bu görevde fazla uzun kalmamıştır. Çünkü her işe aşına olduğu düşüncesiyle 2 Nisan 1774'te eski vazifesi olan reisülküttap vekilliğine iade edilmiştir (C.DH. 263/13132; CML. 204/8414; TSMA.e. 526/51; Aktepe, 1981: 4-5; Sağlam, 2020: 604-605; Çiçek, 2018: 414).

Reisülküttap vekilliğinin bu ikinci döneminde Raif İsmail Beyefendi'nin hizmet etmek üzere orduya gönderilmesi düşünülmüştür. Fakat 21 Temmuz 1774'te Rusya ile imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması sayesinde Raif İsmail Beyefendi bu işten kurtulmuştur. Akabinde de o, ordu İstanbul'a dönmeden evvel, vekaleten yürüttüğü reisülküttaplığa asaleten atanmıştır (10 Ağustos 1774) (TSMA.e. 408/53, 807/5; Göksu, 1993: 56; Aktepe, 1981: 28, 40; Çiçek, 2018: 469).

⁸ Uzunçarşılı'ya göre I. Abdülhamid Raif İsmail'i hiç sevmez. O, bunun sebebi olarak, Raif İsmail'in III. Mustafa ve oğlu Selim'e olan yakınlığını göstermektedir. Raif İsmail'in Kıbrıs'a sürgüne gönderilmesi ve vezirliği sırasında İstanbul'a gelememesinin nedeni de budur. Bk. (Uzunçarşılı, 1936: 252).

Raif İsmail Beyefendi'nin reisülküttaplığı kısa sürmüştür. Çünkü 7 Temmuz 1775'te sadrazamlığa atanan Mehmed Derviş Paşa ile yıldız bir türlü barışmamıştır. Dolayısıyla iki yıllık görev süresinin ardından Raif İsmail Beyefendi reisülküttaptıktan azledilerek, Kıbrıs'a sürgüne yollanmıştır (22 Temmuz 1776).⁹ Bu sırada I. Abdülhamid, onun Bahçekapısı civarındaki arsasını satın alarak, üstüne bir imaret yaptırmıştır (C.HR. 170/8496; İlgürel, 1978: 257; Ahmed Vâsif Efendi, 2014: 59-60, 69, 125-126; Aykut, 2018: 46, 104-105; Özcan, 2018: 152; Ahmed Resmi Efendi, 1269: 115; Süleyman Faik Efendi: 15a; Mehmed Süreyya, 1996: 837; Rûzmerre: 2a, 3b, 5a; Çalışkan, 2000: 457, 490-491; Çiçek, 2018: 564-565, 769).¹⁰

Reisülküttaplığı sırasında Yörük mukataasını malikane olarak tasarruf eden Raif İsmail Beyefendi, İstanbul kadısı Ahmed Efendi'yle beraber 7 Mayıs 1775 tarihinde Avusturya'nın İstanbul'daki elçisi Thugut ile, Avusturya'nın Lehistan'dan zapt ettiği Galiçya ve Lodomirya eyaletlerine Erdel tarafından kolaylıkla gidip gelmek için Boğdan arazisi hududunda bazı düzenlemeler yapılmasına ilişkin bir görüşme gerçekleştirmiştir (C.ML. 181/7638; C.HR. 30/1469; AE.SABH.I. 313/21066; A.{DVNSNMH.d. 17, s. 97, hüküm no: 142; A.{DVNSNMH.d. 9, s. 69-71, hüküm no: 64-67).

Avusturya ile dört maddelik bir ahitnamenin imzalandığı bu görüşme dışında Raif İsmail Beyefendi, Küçük Kaynarca Antlaşması'nın tasdikinden önce, bağımsız bir yapıya kavuşturulan Kırım'da hutbe ve sikkenin Osmanlı padişahı adına olması ile teşrifat ve menşur gönderilmesinin yine Osmanlı İmparatorluğu tarafından yapılması noktasında Rusya feldmareşaline bir takrir yazarak, yollanmasını sağlamıştır. Bu takrire kırk gün sonra gelen cevap olumludur ve akabinde de Rusya'nın İstanbul'daki maslahatgüzarı kapıya çağrılarak, Küçük Kaynarca Antlaşması'nın tasdik edilen nüshaları değiştirilmiştir (25 Ocak 1775). Bu törende Raif İsmail Beyefendi'ye yeşil çukaya kaplı bir kürk giydirilmiştir (Ahmed Vâsif Efendi, 2014: 8; Aykut, 2018: 4-5; Çiçek, 2018: 342, 480-481).

Raif İsmail Beyefendi, reisülküttaplık görevinden azledilmeden kısa süre evvel, yani 14 Mart 1776'da İstanbul'dan gidecek olan Rusya elçisi Repnin'e Küçüksü'da ziyafet vermiştir. Ayrıca onun yerine İstanbul'a gelmiş olan Rusya orta elçisi Stachiev'le de Kuzguncuk'taki sahilhanesinde bir görüşme gerçekleştirmiştir. 7 Mayıs'ta gerçekleşen bu görüşmede Raif İsmail Beyefendi, Kırım başta olmak üzere, esirler, reyanın durumu gibi çeşitli konularla ilgili Stachiev'e bazı sorular yönelmiştir. Fakat Rusya orta elçisi Raif İsmail Beyefendi'nin ilettiği 12 maddeden oluşan bu sorulara hemen cevap vermemiştir. Çünkü öncelikle devleti ile durumu değerlendirmesi gerekmiştir. Rusya'dan beklenen karşılık ancak Raif İsmail Beyefendi'nin vazifesinden uzaklaştırılmasından sonra gelmiştir (15 Eylül 1776) (Y.EE. 91/44; Aktepe, 1981: 38; Ahmed Vâsif Efendi, 2014: 42, 56-57; Aykut, 2018: 45, 325; Çiçek, 2018: 559-560).¹¹

Bu sırada Raif İsmail Beyefendi Kıbrıs'a varmış olmalıdır. Zira 24 Temmuz 1776'da Kıbrıs'a nakli için gemi kiralamıştır. Ancak o Kıbrıs'ta fazla durmamıştır. Çünkü ailesi, hastalıklı mizacının yanı sıra, Kıbrıs'ta doktor tedarikinin zor olmasını gerekçe göstererek, onun Sakız'da ya da İzmir'de ikamet etmesini talep etmişlerdir. Onların bu istekleri, Raif İsmail Beyefendi'nin zamanında Kıbrıs'a geri dönmesi koşuluyla karşılık bulmuş ve Raif İsmail Beyefendi'nin hac mevsimine kadar Sakız'da oturmasına izin verilmiştir (C.HR. 170/8496; A.{AMD. 22/70; Aykut, 2018: 46, 104; Ahmed Vâsif Efendi, 2014: 125-126; Çiçek, 2018: 749-750).

Sakız'a geçtikten sonra Raif İsmail Beyefendi tekrar Kıbrıs'a dönmemiştir. Çünkü kendisine 29 Ağustos 1778'de vezaret rütbesi verilerek, Mısır'a vali tayin edilmiştir. Dolayısıyla o artık üç tuğlu bir vezirdir ve böylece beyefendilikten paşalığa terfi etmiştir. Raif İsmail Paşa'ya bu haberi getiren ise kendisi gibi haccan sınıfına dahil olmuş olan oğlu İbrahim İsmet Efendi'dir (A.{DVNSNŞT.d. 2, s. 106; A.{DVNSNŞT.d. 16, s. 218; A.{RSK.d. 1601, s. 12; Rûzmerre: 5a; Ahmed Vâsif Efendi, 2014: 125-126; Ahmed Resmi Efendi, 1269: 115; Süleyman Faik Efendi: 15a; Mehmed Süreyya, 1996: 837; Çiçek, 2018: 749-750; Aykut, 2018: 104-105).¹²

9 Uzunçarşılı, Raif İsmail'in Kıbrıs'a sürgün edilmesini, Kırım'ın tekrar devlete bağlanmasının mümkün olduğunu söylemesi ve bunda muvaffak olamamasına bağlamaktadır. Bk. (Uzunçarşılı, 1936: 252)

10 Raif İsmail Beyefendi'nin reisülküttaplığı sırasında yaptığı bazı masrafları ile kendisine gelen ve kendisinin verdiği hediyeler için bk. (TSMa.e. 24/1).

11 Rusya ve Avusturya ile olan sınır meseleleriyle ilgili görüşme mazbataları Raif İsmail Paşa'nın kitaplarının arasında olduğundan, paşanın ölümünden sonra bunların buldurulması istenmiştir. Bk. (A.{AMD. 57/20).

12 Raif İsmail Beyefendi'nin Sakız'da ikameti sırasında bazergan Cani'den 5.823 kuruş ve İzmir'de Madam Liti'den 5.000 kuruşluk borç almıştır. Bk. (TSMa.e. 24/19).

Oğlunun getirdiği müjdeyle vezirliğe yükseldiğini öğrenen Raif İsmail Paşa'ya tevcih olunan sadece Mısır valiliği değildir. Mısır darphanesi ile Mısır tevliyetinin idareleri de 31 Ağustos 1778'de Raif İsmail Paşa'nın sorumluluğuna verilmiştir. 27 Ekim 1778'deki atama döneminde ise Raif İsmail Paşa Mısır valiliğinde bırakılmıştır (C.EV. 624/31477; C.DRB. 62/3065, 18/868; A. {DVNSMSR.MHM.d. 9, hüküm no: 319-320; A. {DVNSNŞT.d. 16, s. 218; A. {RSK.d. 1601, s. 12; AE.SABH.I. 140/9396; TSMA.d. 5058, s. 6a, 34a, 37b).

Gönderdiği emirde I. Abdülhamid, Raif İsmail Paşa'nın önceki vazifelerinde gösterdiği çabalara değinerek onun Mısır valiliğine ne kadar layık olduğunu vurguladıktan sonra, Raif İsmail Paşa'nın bir an önce bulunduğu mahalden mansıbına gitmesini ve selefi İzzet Mehmed Paşa'dan Mısır'ın kaidelerini iki üç gün içinde öğrenmesini istemiştir. Çünkü İzzet Mehmed Paşa'nın da Anadolu'daki yeni görev yerine geçmesi gerekmektedir. Dolayısıyla Raif İsmail Paşa, İstanbul'a dönmeden, Sakız'dan Mısır'a gelmiştir. Ancak onun Mısır'a ne zaman ulaştığı belli değildir (A. {DVNSMSR.MHM.d. 9, hüküm no: 320).¹³

Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli eyaletlerinden biri olan Mısır, Raif İsmail Paşa'nın geldiği dönemde çok da huzurlu bir yer değildir. Zira Rusya ile yapılan savaşı fırsata çevirmek isteyen Bulutkapan Ali Bey'in isyanı, kısa bir süre önce bastırılmıştır. Dolayısıyla imparatorluk, gönderdiği valilerle, Mısır'da eski düzenini tesis etmek gayretindedir. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun Mısır'daki idaresini tanımış olan Ebuzzeheb Muhammed'in ölümünden sonra Mısır'daki yönetimi ele geçiren İbrahim ve Murad beyler gibi Memlûkler, buna pek müsaade etmemektedir. Bu açıdan Habeş ile Cidde'nin idare ve hasılatı, Mekke şerifleri ile valiler arasındaki merasim, mütesellim nasbı gibi sorduğu çeşitli sorularla yeni görev mahalliyeye ilgili bilgi toplamaya çalışan Raif İsmail Paşa'nın işi hiç de kolay olmamıştır. Çünkü Mısırlılar onu Bulak'ta oturmaya zorlamıştır. Bu durumu İstanbul'a ileten ise paşanın bazerganıdır ve ancak bundan sonra Raif İsmail Paşa merkeze bir tahrirat yazma cesareti göstermiştir. Buna göre bazen devletin yanında bazen de karşısında yer alan İbrahim ve Murad beyler, donanmayı hümayun denizden, Abdi Paşa ile Ali Paşa'nın da karadan Mısır üzerine tayin edildiklerini haber aldıktan sonra biraz teskin olmuşlardır (TSMA.e. 724/26, 23/11; HAT. 15/604, 18/809).¹⁴

Bu doğrultuda Raif İsmail Paşa, selefi İzzet Mehmed Paşa'nın Mısır'da kaim-makam olarak bıraktığı şeyhülbeled İbrahim Bey ile Mısır darphanesinin hesaplarını incelemiştir. Ancak darphanenin sermayesi, daha önce Ali Bey'in zimmetine geçtiğinden, Raif İsmail Paşa sermayesiz olarak Mısır darphanesini teslim almıştır. Yine de o, hazine irsali, barut, güherçile ve zahire gönderimi, tevliyet işleri, Mekke ve Medine'deki bazı yerlerin tamirâtı, haccın güvenli olarak gerçekleştirilmesi gibi imparatorluğa karşı sorumluluklarını yerine getirmeye gayret göstermiştir. Ayrıca, Süveyş Benderi'ne gelen İngiltere gemileri mülki ve dini birçok sıkıntıya yol açtıklarından, yabancı gemilerin Süveyş'e girmelerinin engellenmesi konusunda da mesuliyet Raif İsmail Paşa'ya verilmiştir. Fakat bütün bunlar, Raif İsmail Paşa'nın Mısır valiliğinden alınmasına engel olmamıştır. Dolayısıyla Raif İsmail Paşa, yaklaşık bir yıllık Mısır valiliğinin ardından, 8 Temmuz 1779'da Mekke-i Mükerrerme şeyhülharemiği ve Habeş Eyaleti de dahil olmak üzere Cidde valiliğine atanmıştır. Dönemin Cidde valisi İbrahim Paşa da Mısır'a vali yapılmıştır. Ama bu dönem çok kısadır. Çünkü İbrahim Paşa aşağı yukarı üç ay içinde vefat etmiştir ve Raif İsmail Paşa 13 Ekim 1779'da tekrar Mısır'a vali tayin edilmiştir (C.AS. 339/14081; C.BH. 85/4095; C.DH. 115/5703, 269/12969, 329/16409; C.DRB. 62/3065, 18/868; C.EV. 624/31477, 639/32228; C.ML. 165/6927; C.SM. 46/2334, 75/3769, 157/7886; HAT. 19/883, 25/1230; TSMA.e. 23/7, 24/3, 24/4, 24/9, 24/11, 24/12, 24/31, 703/1, 724/29, 1063/62; TSMA.d. 5058, s. 6a, 34a, 37b; A. {DVNSNŞT.d. 16, s. 218; A. {RSK.d. 1601, s. 12; A. {DVNSMSR.MHM.d. 9, hüküm no: 319-320, 324, 329-345, 348, 351-352, 356, 358, 360-361; AE.SABH.I. 104/7074, 140/9396).

Raif İsmail Paşa'nın bu kısa süre zarfında Cidde'ye gidip gitmediği bilinmemektedir. Ancak bu görev değişimi sırasında Mısır hazinesi İstanbul'dan gönderilen Hasan Bey'in idaresine verilmiştir. Raif İsmail Paşa, Mısır valiliği sırasında, üzerindeki Bender-i Dimyat cizye ve ağalığı ile Bender-i İskenderiye ağalığının yetkilerini kendisinin bazerganbaşısı olan Artin'e devretmiştir. Yine Artin başta olmak üzere, Sakızlı Dimitri, bazergan Mıgırdıç, Sakızlı bazergan Yani, kürkçü Yorgi, kürkçü Nikola gibi çeşitli ticaret erbabı kişilerle kürk vs. alışverişinde de bulunmuştur. Bu noktada Yorgi ve Nikola'ya 75.678 kuruşluk kürk bedeli ödemiştir. İki adet samur kürkten Mıgırdıç'a 900

13 Sarıcaoğlu, İzzet Mehmed Paşa'nın 11 Aralık 1778'de İçil sancak beyliğine atandığını, ancak daha yola çıkmadan bu sancağın ilavesiyle 9 Mart 1779'da Sivas valiliğine getirildiğini vurgular. Ayrıca, İzzet Mehmed Paşa'nın Mısır'dan Sivas'a tayin edildiğinde maddi güçlükler sebebiyle hareketini geciktirmek zorunda kaldığını belirtir, ki bu, İzzet Mehmed Paşa'nın tahriratında da dile getirilmiştir. Bk. (Sarıcaoğlu, 2001: 558; HAT. 19/866).

14 Uzunçarşılı'ya göre Murad Bey, önceden Raif İsmail Paşa'nın kölesidir ve efendisi tarafından başka birisine satılarak İstanbul'dan Kahire'ye gitmiştir. Raif İsmail Paşa Mısır valisi olduğunda Murad Bey bu durumu lehine çevirmek istemiştir. Bk. (Uzunçarşılı, 1995: 429-433, 509-518).

mahbub altını borçlanmıştır. Ayrıca Sakızlı Dimitri ile olan hesapları da 81.407 kuruş değerindedir. Bunlar sadece bir örnektir. Zira onun giderleri daha yüksektir. Zaten ölümünden sonra muhallefati borçlarını karşılamaya yetmemiştir. Ancak şunu söylemek gerekir; ilgili dönemde Raif İsmail Paşa vezarete yeni atanmış bir Osmanlı paşasıdır. Dolayısıyla o, kürkler vasıtasıyla zenginlik ve cömertliğini yansıtarak hem kendi iktidarının meşruiyetini hem de imparatorluğun Mısır'da sarsılan otoritesini sağlamlaştırmayı amaç edinmiş olmalıdır. Nihayetinde bu kürklerin bir kısmı kendi kapı halkı içinken bir kısmı da Mısır'daki ümeraya hilat olarak dağıtılmıştır (C.DRB. 53/2629; C.ADL. 30/1799; D.BŞM.d. 5006; TSMA.e. 23/1, 23/2, 23/3, 23/9, 23/10, 24/2, 24/3, 24/5, 24/6, 24/8, 24/12, 24/13, 24/14, 24/15, 24/18, 539/16, 550/45, 550/46, 550/48, 550/50, 550/51).

Bu doğrultuda Raif İsmail Paşa'nın Mısır valiliğinin ikinci dönemi 3 Ekim 1780'e kadardır. Zira bu tarihte Raif İsmail Paşa, Kandiye Kalesi muhafazası şartıyla Girit'e vali olarak atanmıştır. Onun Mısır'dan Girit'e nakledilmesinde, Esir Ahmed Kaptan'ın bindiği Ciran-ı Bahri kalyonu görevlendirilmiştir. Ancak I. Abdülhamid, halefi olan Mehmed Paşa'nın Mısır'a ulaşmasının ardından, gerekli hesapların görülmesinden sonra Raif İsmail Paşa'nın yeni mansıbına gitmesini tembihlemiştir (A.{DVNSNŞT.d. 16, s. 47, 218; A.{RSK.d. 1601, s. 12; TSMA.d. 5058, s. 6a, 34a, 37b; AE.SABH.I. 151/10182; Çiçek, 2018: 839; A.{DVNSMSR.MHM.d. 9, hüküm no: 393-396, 398-410, 412, 414, 417, 419-425, 428, 432-435, 437-438, 439, 441-446, 451, 454; C.BH. 113/5462, 241/11192).

23 Eylül 1781'de Girit valiliği tekrar onanan Raif İsmail Paşa, 12 Eylül 1782'ye kadar bu görevde kalmıştır. Bu süreçte malikane olarak tasarruf ettiği İnöz memlehasını kendi isteğiyle bırakan Raif İsmail Paşa, Resmo sancağı mutasarrıfı Muhtar Paşazade Mehmed Paşa ile yetki çatışması yaşamıştır. Şöyle ki Raif İsmail Paşa, kendi yetki alanında olan Milapotma Nahiyesi hasılatından olduğu düşüncesiyle, Resmo iskelelerinden tüccarlara satılan zeytin yağından alınan verginin yarısının kendisine verilmesini ister. Dolayısıyla toplanan verginin bir kısmına el koyar. Ancak bu durum merkeze iletilir ve defter-i hakani kayıtları incelenir. Sonuç ise tam tersidir. Zira Resmo iskelelerinden satılan zeytin yağından elde edilen vergiler, gelirlerinin az olması sebebiyle, Resmo sancağı mutasarrıflarınındır. Bu nedenle Raif İsmail Paşa'nın müdahale etmemesi vurgulanır ve zapt ettiği verginin geri iadesi kararlaştırılır (C.SM. 173/8663; C.DH. 119/5929; TSMA.e. 23/12; A.{DVNSNŞT.d. 16, s. 47, 231; A.{RSK.d. 1601, s. 12; AE.SABH.I. 116/7792, 340/23709, 362/25250; Çiçek, 2018: 988; İlgürel, 1978: 124; Aykut, 2018: 183).

Kandiye'deki mukataa sahipleri ile ziraat yapanlar arasındaki hınta bedeli ve aşarın nakli konusundaki kavgalarla da uğraşmak durumunda kalan Raif İsmail Paşa, yaklaşık iki yıllık Girit valiliği sırasında kuyumcu Ali Ağa ile alışverişte bulunmuştur. Hacı Salih Bey'e de borçlanan Raif İsmail Paşa, 12 Eylül 1782'de Anabolu Kalesi muhafazası şartıyla, muhassıllığı ile birlikte Mora Eyaleti'ne vali olmuştur (C.ML. 752/30632; TSMA.e. 23/5, 23/6; A.{DVNSNŞT.d. 16, s. 47, 231; A.{RSK.d. 1601, s. 12; AE.SABH.I. 362/25250; Çiçek, 2018: 988; İlgürel, 1978: 124; Aykut, 2018: 183).

Yeni mansıbına 7 Kasım 1782'de ulaşan Raif İsmail Paşa'ya Mora'daki görevliler at vs. değerli hediyeler göndermiştir. Raif İsmail Paşa'nın Mora'daki öncelikli vazifesi ise, Eğriboz muhafızlığına atanan eski Mora muhassılı Seyyid Ahmed Paşa ile cizye ve avarız bedelinden olan hesabını görmektir. Çünkü imparatorluk, Seyyid Ahmed Paşa'nın hesabını kapatmadan Eğriboz'a gitmesini uygun bulmamıştır (A.{RSK.d. 1601, s. 12; A.{RSK.d. 1620B; Rûzmerre: 12a; Aykut, 2018: 115; TSMA.e. 23/23, 24/21, 24/25, 975/64; C.ML. 637/26173).

Mora'ya ayak basmasından yaklaşık iki ay sonra Raif İsmail Paşa İstanbul'dan sevindirici bir haber almıştır. Zira bir zamanlar âmedî kalemine sokarak, bürokraside yükselmesine yardımcı olduğu Halil Hamid Paşa, 31 Aralık 1782'de Yeğen Mehmed Paşa'nın yerine sadrazamlığa terfi etmiştir.¹⁵ Bu değişiklik, Raif İsmail Paşa için sonun başlangıcı olsa da bu sıralarda o bunun bilincinde değildir. Dolayısıyla Raif İsmail Paşa, karındaşı olarak seslendiği Halil Hamid Paşa'ya bir mektup göndererek, tebriklerini ve muhabbetini bildirmiştir (TSMA.e. 24/20).¹⁶

25.000 kuruşluk caize bedeliyle 5 Eylül 1783'teki atama döneminde de görevinde bırakılan Raif İsmail Paşa'nın Mora'daki sorumluluğu, Girit'e kıyasla daha çoktur. Zira imparatorluk, 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Mora'da çıkan isyanın (1770) izlerini silmek niyetindedir. Bu noktada da Raif İsmail Paşa'dan sürekli bir şeyler talep edilmiştir. Bunların başında Mora'daki kaleler ve camilerin tamir edilmesi gelmektedir. Kaptan-ı Derya Gazi Hasan Paşa'nın uhdesindeki Cezayir Eyaleti'ne ilhak olunmuş olan Manya'da fitne ve fesada neden olan reayadan

¹⁵ Halil Hamid Paşa ile ilgili bk. (Uzunçarşılı, 1936: 213-269; Beydilli, 1997: 316-318).

¹⁶ Halil Hamid Paşa ve Raif İsmail Paşa'nın yapacakları işlerin ne zaman uygun olacağı ile ilgili bir astronomi kaydı için bk. (TSMA.e. 1298/1).

bazı kişilerin yakalanarak donanmaya gönderilmesi; Mehmed Paşa'nın Mora muhassıllığı sırasında Mora harcı adıyla halka tevzi eylediği evrakların araştırılması; matbah-ı amireye zahire yollanması; muhassıllık gelirlerinin toplanması ve bunlardan kalyoncu, topçu ve sair askerlerin mevaciplerinin karşılanması; Modon ve Mezistre'deki cami görevlilerine maaş ödenmesi de bu isteklerdendir (A.İRSK.d. 1601, s. 12; C.DH. 231/11539, 306/15271, 317/15819; C.BH. 81/3868; HAT. 18/795; AE.SABH.I. 153/10261, 240/16043, 300/20181; TSMA.d. 4202; TSMA.e. 1070/17, 1047/65, 1062/55, 166/23, 23/21, 23/15, 24/26, 24/23; C.AS. 1097/48423, 952/41379, 1206/54030, 1157/51453, 1178/52487, 1122/49728, 211/9029, 1112/49226, 1164/51804, 1183/52776, 1183/52783, 1167/51942; C.SM. 52/2634; C.ML. 41/1863, 426/17241, 650/26633, 575/23576, 657/26872; C.ZB. 40/1959; A.DVNSAHK.MR.d. 12, s. 108-159).

Raif İsmail Paşa'dan istenenler sadece bunlarla sınırlı değildir. Mora kıyılarının korunması için İstanbul'dan toplarla birlikte yeni teşkil edilmekte olan sürat topçularından bir kıta bölgeye gönderilmiştir ve bunlara haftada iki gün talim yaptırılması paşaya emredilmiştir. Yine sefer zamanında Mora reayasının ellerinde olan silahların, özellikle de küçük büyük demeden ehl-i zimmet olanlarda bulunanların toplatılması da talepler arasındadır. Zira imparatorluk, 1770'teki isyana benzer bir olayın bölgede tekrar yaşanmaması arzusunda (C.AS. 917/39604; C.DH. 138/6855).

Bu doğrultuda Raif İsmail Paşa da boş durmaz. Mora'daki kalelere barut ve kurşun gönderilmesinin yanı sıra, yapılacak tamirler için Selanik'ten kereste ister. Bununla birlikte Raif İsmail Paşa, muhafaza için tayin edilmiş olan İstanköylü Mehmed Kaptan'dan şikayetçi olur. Zira Mehmet Kaptan, teçhizat az diye korsan takibine çıkmamakta ve Anabolu Kalesi'nde yatmaktadır. Oysaki bölgede Venedik ve Rusya tehlikesi vardır ve onların hangi durumda olduğunu Raif İsmail Paşa casusları aracılığıyla öğrenerek, merkeze raporlamıştır. Bu raporlara göre, ilgili dönemde Venedik'in Zanta civarında bir tedariki yoktur. Sadece iki adet çektirme tabir olunur gemileri vardır ve onlar da Kefalonya tarafındadır. Kefalonya ve Çuka adalarına ise bölgenin muhafazasından sorumlu bir general, her sene olduğu gibi birkaç gemi ve çektirme ile gelmektedir. Yine Kefalonya'da, içinde beş yüz kişinin bulunduğu bir Rus gemisi Kılburun'a gitmek üzere beklemektedir. Ayrıca Rusya, Zanta'da otuz, otuz beş civarında top alır bir sefine inşa ettirmektedir. Ancak bu henüz bitmemiştir (C.BH. 251/11613; C.AS. 1157/51453, 1167/51942; HAT. 18/795, 12/447; TSMA.e. 537/8).

Bu minvalde yaklaşık iki yıl Mora valiliği yapan Raif İsmail Paşa¹⁷, 16 Mart 1784'te Belgrad Kalesi muhafazası şartıyla Semendire Sancağı'na tayin edilmiştir. Ancak imparatorluk, cizye, avarız vs. miri malından bakaya kalanların tahsil edilmeden Raif İsmail Paşa'nın Belgrad muhafazasına gitmemesini tembihlemiştir. Dolayısıyla Raif İsmail Paşa görev yerine ulaşana kadar, defterdarı Hüsnü Yusuf Efendi mütesellim olarak ona vekalet etmiştir (A.İRSK.d. 1601, s. 12; A.İRSK.d. 1620B; Rûzmerre: 12a; İlgürel, 1978: 124; Özcan, 2018: 115; C.ML. 556/22836, 724/29633, 752/30659, 752/30660; TSMA.e. 23/28, 23/27; C.DH. 274/13681).

Raif İsmail Paşa'nın Mora'dan Belgrad'a atanması, dönemin sadrazamı Halil Hamid Paşa'yı biraz etkilemiştir ve o kardeşi olarak seslendiği Raif İsmail Paşa'ya bunu şöyle dile getirmektedir: "*Mora'dan 'azlinizin bi'l-iktizâ olmadığınızı, cenâbınıza bedel olur denilecek ta'yînlerde bir gayri vezîr olsa cenâbınızın Mora'dan 'azlini murâd etmezdik.*" (TSMA.e. 23/38) Bu da onlar arasındaki bağın ne kadar kuvvetli olduğunun ve birbirlerini koruyup kolladıklarının açık delilidir. Yine de sadrazam Halil Hamid Paşa'nın elinden bir şey gelememiştir. Dolayısıyla Raif İsmail Paşa, ister istemez Mora'dan Belgrad'a geçmiştir.

Bu doğrultu imparatorluk, öncelikle Raif İsmail Paşa'dan¹⁸ eski Belgrad muhafızı İzzet Mehmed Paşa'nın zapt edilen para, mücevher, mal ve eşyalarının merkeze gönderilmesini istemiştir. Manastırlı Azmzade Mustafa'nın inşa ettirdiği Morava köprüsünün muhafazasına da dikkat etmesi Raif İsmail Paşa'ya söylenmiştir. Belgrad muhafızları ve yeniçerilerinin maaşlarını ise Mora muhassıllığı bedelinden ödemesi talep edilmiştir. Raif İsmail Paşa Öziçe Kalesi muhafazasına memur yerli azap ve süvarilerin mevaciplerini de Anadolikoz mukataası malından vermiştir

¹⁷ Raif İsmail Paşa'nın Mora valiliğinde cizye, avarız ve bedeliye mallarının yanı sıra, sarraflar vs. ile olan hesapları için bk. (AE.SABH.I. 40/2936; C.ML. 247/10240, 550/22632; TSMA.e. 549/5, 23/17, 23/24, 23/26, 23/36, 23/25, 24/30, 23/48, 24/24, 23/18, 24/27, 23/29, 24/22; D.BŞM.d. 5180). Sarıcaoğlu ve ona atfen Aydın, Raif İsmail Paşa'nın sadrazam Halil Hamid Paşa tarafından Sofya seraskerliğine getirildiğini belirtmektedirler. Ancak bu İsmail Paşa, Raif İsmail Paşa değil, Anadolu valisi İsmail Paşa'dır. Bk. (Sarıcaoğlu, 2001: 146; Aydın, 2013: 2; TSMA.e. 104/21, 243/51).

¹⁸ Raif İsmail Paşa'nın bu süreçte yaptığı bazı masraflar için bk. (TSMA.e. 23/25, 23/47, 24/28, 537/9).

(C.ML. 458/18580, 570/23303, 715/29214; C.NF. 53/2607, 54/2651; TSMA.e. 23/41, 23/45; C.AS. 1186/52938, 12/489, 533/22286, 908/39199; AE.SABH.I. 76/5294; A.{DVNSMHH.d. 182, s. 190, hüküm no 603, 604).

İmparatorluk, evlad-ı fatihandan 1.118 nefer eşkincinin yanı sıra, her istenildiğinde 1.882 nefer miri fatihanın Raif İsmail Paşa'nın maiyetine verilmesini uygun görmüştür. Zira Belgrad serhaddinin muhafazasının diğer yerlere kıyas kabul etmediğini imparatorluk iyi bilmektedir. Bu noktada Raif İsmail Paşa'ya şu uyarı yapılmıştır: *Belgrad muhafazasına memuriyetin sadece muhafazayla ilgili değildir. Eşkiyanın ortadan kaldırılması da görevinin bir gereğidir.* İmparatorluğun bu uyarıyı yapmasında ise, Tuna sahillerinde ortaya çıkan haydutların Belgrad ve civarına zarar vermelerinin yanı sıra, Avusturya tarafından İstanbul'a gönderilen yasakçıların Belgrad'da soyulmaları etken teşkil etmiştir. Dolayısıyla imparatorluk, çalınan eşyaların bulunmasını ve bölgedeki menzillerin beygir vs. eksikliklerinin de giderilmesini Raif İsmail Paşa'ya emretmiştir (C.AS. 1184/52816; TSMA.e. 387/10; AE.SABH.I. 228/15102, 318/21446; C.NF. 53/2626; C.HR. 181/9005; C.MTZ. 19/935).

Belgrad muhafazasında Raif İsmail Paşa'ya problem çıkaran sadece haydutlar değildir. Niş civarındaki yeniçeriler de tezkereleri nedeniyle ihtilale sebep olmuştur. Ama sorun çıkaranların gözü maaşlarının iptali ve uzak yerlere sürgünle korkutulduğundan, durum çabuk çözüme kavuşturulmuştur (C.AS. 908/39161; AE.SABH.I. 144/9737).

Bununla birlikte Raif İsmail Paşa, Avusturya tarafından 15 neferin Bozofça kasabasına girerek bir Hristiyan kadını götürmelerinden kuşku duymuş ve bunun harp başlangıcı olup olmadığını casusları aracılığıyla araştırmıştır. Ancak alınan istihbarat, Avusturya'nın Felemenk'e verdiği iki kaleyi geri almak için Belgrad'a yakın olan Pançova ile Zemun civarından asker topladığı yönündedir. Bu bilgi, bölgeye gidip gelen tüccarlar ile memuriyetle Belgrad'da bulunan Zemun tercümanınca da tasdik edilmiştir. Yine de Raif İsmail Paşa, Avusturya'nın bu hazırlıklarına karşı temkinli olunması ve gerekli tedbirlerin alınması yönünde imparatorluğu uyarmaktan geri durmamıştır, ki zaten 1787-1791 Osmanlı-Avusturya savaşı bu endişenin açık kanıtıdır (TSMA.e. 434/57; A.{AMD. 26/29).

Bu doğrultuda Belgrad muhafızlığını sürdüren Raif İsmail Paşa'nın 13 Ocak 1785'te Silistre ve Özi seraskerliğine tayin edilmesi kararlaştırılmıştır. Bundaki etken, Raif İsmail Paşa'nın Belgrad'a gittiğinden beri yeniçeri ağaları ve serhat ahali ile bir türlü anlaşamamasıdır. Çünkü, her ne kadar Raif İsmail Paşa tehditle onları yatıştırırsa da, yeniçeri yamakları rahat durmamaktadır. Dolayısıyla imparatorluk, din düşmanı gibi kavga ve perişanlıktan çekindiğinden, Raif İsmail Paşa'nın görev yerinin değişmesinin daha iyi olacağı kanaatindeydi. Ancak Raif İsmail Paşa'ya 17 Ocak 1785'te bir mansıp tevcih olunmamıştır (A.{AMD. 25/63, 57/20; AE.SABH.I. 7/622; Rûzmerre: 14a; Özcan, 2018: 140; İlgürel, 1978: 217).

Bunun neden kaynaklandığı bilinmese de bir süre sonra Raif İsmail Paşa'nın Bosna'ya vali olarak gönderilmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. Çünkü bu sırada Bosna valisinin azli planlanmaktadır ve Belgrad Bosna'ya yakın bir konumdadır. Bu minvalde 1 Mart 1785'te Raif İsmail Paşa Bosna'ya vali tayin edilmiştir. Fakat bu çok kısa sürecektir. Zira bu esnada Eğriboz valisi Livadiyeli Hasan Paşa görevinden alınmıştır. Dolayısıyla Raif İsmail Paşa, Eğriboz Kalesi muhafazası şartıyla 5 Mart 1785'te Eğriboz ve Karlili sancaklarına atanmıştır (C.ML. 748/30463; TSMA.e. 803/57; A.{AMD. 27/13; A.{DVNSNŞT.d. 16, s. 230; İlgürel, 1978: 190, 212, 217, 237; Rûzmerre: 14a).

Eğriboz, Raif İsmail Paşa için son mansıptır ve o, Bosna örneğinde olduğu gibi, yeni görev yerine hiç ayak basamamıştır. Çünkü 31 Mart 1785'te Halil Hamid Paşa sadrazamlıktan azledilmiş ve onunla aynı gün Raif İsmail Paşa'nın da vezirliği kaldırılarak Kıbrıs'a sürgün edilmiştir. 1 Nisan 1785'te ise Raif İsmail Paşa'nın yanında olan mal ve eşyalarını müsadere etmek için kapıcıbaşı Osman Ağa görevlendirilirken, sürgün yerine ulaştırılmasında da Feyzi Ağa vazifelendirilmiştir. İstanbul'daki hanesi ile Kuzguncuk'taki sahilhanesi de mühürlenmiştir. Ancak ailesinin haline merhameten ev ve yalısındaki eşyaları onlara bırakılmıştır (C.DH. 138/6865, 333/16648, 299/14943; C.ML. 744/30318; AE.SABH.I. 15/1359, 248/16552, 370/25887; TSMA.d. 3351, TSMA.e. 23/10; A.{DVNSMHH.d. 57, s. 144, hüküm no 784; A.{DVNSNMH.d. 9, s. 9, hüküm no 10; Rûzmerre: 14b; İlgürel, 1978: 237; Özcan, 2018: 105, 140-143; Aydın, 2013: 3; Uzunçarşılı, 1936: 252-253).¹⁹

Öte yandan Raif İsmail Paşa'nın cezası Kıbrıs'a sürgünle sınırlı kalmamıştır. Zaten Kıbrıs'a gitmeye fırsatı da olmamıştır. Zira Halil Hamid Paşa, I. Abdülhamid'i tahttan indirip yeğeni III. Selim'i tahta çıkarmayı planlamakla suçlanmaktadır. Aralarındaki bağın kuvvetli olmasından dolayı Raif İsmail Paşa da bu suça ortak sayılmıştır. Bu minvalde onların cellatları da müşterektir. Çünkü Karakethüdazade Ali Bey, önce Cidde valiliğine atanmış olan

¹⁹ Raif İsmail Paşa'nın sürgün yeri bir belgede İstanköy'ken, başka bir belgede ve dönemin kroniklerinde Kıbrıs ya da Lefkoşa olarak geçmektedir.

Halil Hamid Paşa'yı Bozcaada'da 27 Nisan 1785'te katletmiş, akabinde de sürgün yerine ulaşmaya çalışan Raif İsmail Paşa'ya yolda yetişerek, Serez'e yakın bir bölgede yer alan Petriç Kasabası'nda idam etmiştir (HAT. 18/826; AE.SABH.I. 9/858, 365/25532; C.BH. 256/11857, C.ML. 533/21890; TSMA.e. 526/72; TSMA.d. 3351, 7633; İlgürel, a.g.e., s. 231-233, 235-237, 243-248, 256-257; Özcan, 2018: 142-152; Uzunçarşılı, 1936: 253; Beydilli, 1997: 316-318; Bölükbaşı, 2013: 38-39; Sarıcaoğlu, 2001: 123-124, 148-152; Aydın, 2013: 3, 29; Emecen, 2003: 63-66).²⁰

Raif İsmail Paşa'nın ölüm tarihi mezar kitabesinde "fi Cumâdelâhire sene 1199" olarak verilmiştir. Mahir Aydın bunu Nisan 1785 olarak belirtir (Aydın, 2013: 29; Aydın, 1990: 254).²¹ Fakat 4 Mayıs 1785 tarihli belgeye göre, Raif İsmail Paşa daha Belgrad'a yakın bir konumda olan Yagodine palankası civarındadır ve Genç Osman Ağa burada Raif İsmail Paşa'nın yanında olan muhallefatı teslim almıştır (AE.SABH.I. 193/12894; A.{DVNSMHH.d. 183, s. 19, hüküm no: 62-63; Uzunçarşılı, 1936: 253). Bununla birlikte, Ali Bey'in Raif İsmail Paşa'yı katlettiği gün, Petriç ayanı Kuduz Mehmed, yanındaki adamlarıyla beraber paşanın harem dairesine girmiş ve zorla Raif İsmail Paşa'nın değerli eşyalarını zapt etmiştir. Bu olayı Raif İsmail Paşa'nın eşi Serez kadısına bildirmiş ve Serez kadısı da 17 Mayıs 1785'te durumu merkeze arz etmiştir. Yine Raif İsmail Paşa'nın kesik başı da 18 Mayıs 1785'te İstanbul'a gelmiştir. Dolayısıyla Raif İsmail Paşa'nın katli, 4-17 Mayıs 1785 tarihleri aralığında gerçekleşmiş olsa gerekir (C.ADL. 88/5272; C.ML. 681/27966, 624/25678; AE.SABH.I. 9/858).²²

Raif İsmail Paşa'nın kesik başı İstanbul'a ulaştığında ise I. Abdülhamid, "hakkımda hâ'in olanlar bi-avnihi te'âlâ böylece makhûr olur iktizâsınca şukkasıyla ser-maktû'u bâb-ı mu'tâda vaz" olunsun emrini vermiştir. İbretiâlem için saray meydanında bir süre sergilendikten sonra da Raif İsmail Paşa'nın kesik başı Üsküdar Akyapı'daki türbesine defnedilmiştir. Paşanın bedeni ise Petriç'tedir (AE.SABH.I. 226/13205, 9/858; Emecen, 2003: 64; Mehmed Süreyya, 1996: 838; Ahmed Resmi Efendi, 1269: 115; Süleyman Faik Efendi: 15a-b; İlgürel, 1978: 256; Aydın, 2013: 3; Kuruyazıcı, 2008: 75).

Uzunçarşılı, Vakaname adlı esere atfen, Raif İsmail Paşa'nın kesik başının İstanbul'da teşhir edilen yaftasında, Mora'da fakir ve fukaraya zulmü olduğunu, Belgrad gibi büyük bir sınırdaki ocaklıyı birbirine düşürdüğünü ve padişahın rızasına uymayan hareketlerde bulunmasından dolayı cezasının verildiğini yazmaktadır (Uzunçarşılı, 1936: 253).

Raif İsmail Paşa'nın öldüğü sırada yanındaki muhallefatını Genç Osman Ağa 27 Mayıs 1785'te İstanbul'a getirmiştir. Paşanın bazı eşyaları ile cariyeye ve gulamlarını da Ali Bey merkeze ulaştırmıştır (C.SM. 50/2513; C.ML. 681/27966; AE.SABH.I. 10/935, 15/1318, 16/1402, 165/11083; D.BŞM.MHF. 50/39, 75/8).²³ Ancak Raif İsmail Paşa'nın muhallefatı, yukarıda vurguladığımız gibi, borçlarını karşılamaya yetmemiştir. Çünkü Raif İsmail Paşa'nın Sakızlı Dimitri, bazergan Artin, Bedros, Mıgırdıç, Todori vs. sarraf, bazergan ve tüccara 448 kese borcu çıkmıştır. Paşanın borcunu ödemek için eşyalarının oğlu İsmet Beyefendi'ye teslim edilmesi kararlaştırılmışsa da, İsmet Beyefendi kibarca reddetmiş ve bunu da şu şekilde ifade etmiştir: *Eşyaları kendisinin satması halinde, 100 kuruş kıymetli bir mal, 50 kuruşa alıcı bulacaktır. Oysaki miri kâtibi ya da kapı kethüdası marifetiyle bu satış gerçekleşse, 50 kuruşluk eşya, 100 kuruşa elden çıkacaktır* (AE.SABH.I. 1/81, 42/3047, 47/3348, 305/20483, 9/779; D.BŞM. MHF. 75/5; TSMA.d. 2700, 2430, 7217, 69; TSMA.e. 23/32, 537/10; C.ADL. 30/1799; Aydın, 2013: 3-4).

İmparatorluk, Raif İsmail Paşa'nın eşyalarının içerisinde nakit, altın, beyaz akçe vs. mücevheratı ile değerli bazı mallarının olmadığı gerekçesiyle, paşanın damadı Hatmanzade Hasan Efendi'yi²⁴ sorgulamış ve Mora valisi ile defterdara da bu eşyaların bulunması için emirler göndermiştir. Hasan Efendi'nin verdiği cevap ise şöyledir:

20 Vâsif ve Cevdet tarihinde Halil Hamid Paşa'nın ocaklıların esame hususu ile bazı uygun olmayan hareketlerinden dolayı azledildiği vurgulanmaktadır. Yine bu süreç, Halil Hamid Paşa ile Cezayirli Gazi Hasan Paşa hizipleri arasında yaşanan bir çatışmadır. Bu süreçte Şeyhülislam Dürrizade Mehmed Ataulah da azledilmiştir. Ancak o hacca giderken Gelibolu'da yolda vefat etmiştir.

21 Ahışalı ise Raif İsmail Paşa'nın ölüm tarihini 31 Mart 1785 olarak vermektedir. Sarıcaoğlu ise onun Halil Hamid Paşa'dan önce idam edildiğini belirtmektedir. Bazı çalışmalarda paşanın ölüm tarihi 1776 olarak da geçmektedir. Bk. (Ahışalı, 1999: 37; Sarıcaoğlu, 2001: 149, 151; Bilge, 1991: 365).

22 Raif İsmail Paşa'nın eşinin bahsettiği eşyalar, ortası zümrüt ve etrafı elmas ile süslü bir çelenk, etrafı elmas ve inci ile süslü bir çift zümrüt küpe, zümrüt imamelî on üç adet incili tespih, zümrüt taşlı bir altın yüzük, bir çuval dolusu elbise ve eşya, bir bakır ibrik, taht-ı revan takımı, on iki şilte ve yasdık ve harem ağasının bir adet simli piştovdur.

23 Paşanın 11 Şubat 1785'ten katledildiği güne kadar olan masrafları için bk. (TSMA.e. 23/31). Paşanın İstanbul'a getirilen gulam ve cariyelerinin miktarları şöyledir: Azatlı 4 nefer beyaz ve 4 nefer Arap cariyeye. Azatsız 1 nefer tavaşi, 1 nefer Arap ve 1 nefer beyaz gulam. Bk. (AE.SABH.I. 9/776).

24 Aydın, Hatmanzade Hasan Efendi ve çocuklarının, ki bunlar Ratibe, Zehra, Şerife Saide ve Seyyid Mehmed Raif'tir, mezarlarının Raif İsmail Paşa'nın aile kabristanı içerisinde yer almasını, Raif İsmail Paşa'nın Mora valiliği sırasında Hatmanzade ailesinin Mora ile gelenlerinden olmasına bağlar. Bk. (Aydın, 2013: 27-31; Aydın, 1990: 254-260).

Belgrad'da paşanın yanındayken bana 21.150 kuruş nakit verdi. Bunu, kapı kethüdası Çelebi Efendi ile sarraf Dimitri'ye olan borçlarının yanı sıra, çadır ve sair çeşitli siparişler için olduğunu söyledi. Ben, bana verilen bu paranın 10 bin kuruşunu Çelebi Efendi'ye, 5 bin kuruşunu Dimitri'ye, 1.050 kuruşunu kapı kethüdasının Mora'dayken gönderdiği poliçeye karşılık olarak verdim. Yine 500 kuruş poliçenin faizine, öteki 500 kuruş kapı kethüdasının çukadarına ve 500 kuruş da iki kişiye inam olmuştur. Zimmetimde 3.600 kuruş geriye kaldı. Bunun da 1.967,5 kuruşuyla eşya satın alıp, gönderdim. Geri kalan 1.632,5 kuruşu da çadır imali için çadırcılara dağıttım. Bunlarında dışında küçük kızına 40 üstüfe yasdık, 2 oda takımı, üstüfe makad ve köşe minderleri, kapı ve ocak perdeleri ile eşine Avusturya işi bir cibinlik şerit gönderdi. Eşyayı getirip oğlu İsmet Bey marifetiyle kızı ve eşine teslim eyledim (AE.SABH.I. 16/1377; C.ML. 575/23592; C.AS. 1172/52197).

Kısacası imparatorluk, bu sorgulamadan pek bir şey elde edememiştir.

Raif İsmail Paşa'nın ölümünde sonra ailenin nüfuzu devam etmiştir. Zira oğlu İbrahim İsmet Beyefendi III. Selim döneminde Rumeli kazaskerliği yapmıştır. Torunu Ahmed Arif Hikmet Beyefendi ise Tanzimat dönemi şeyhülislamıdır. Edebi yönü de bulunan Raif İsmail Paşa'nın Üsküdar'da Atik Valide Sultan Camisi nezdindeki Arakiyyeci Hacı Mehmed Mahallesi Akyapı mevkiindeki mescit, çeşme ve hankâhtan oluşan bir de vakfı vardır ve aile bireyleri bu vakfa mütevellî atanmıştır (C.BLD. 13/635; TSMA.e. 24/33, 24/16; AE.SABH.I. 226/13205; AE.SSLM.III. 378/21619; Mehmed Süreyya, 1996: 838; Ahmed Resmi Efendi, 1269: 115; Süleyman Faik Efendi: 15b; Erdem, 2014: 72).²⁵

Raif İsmail Paşa'nın kişiliği ile ilgili Vâsıf ve Cevdet tarihlerinde farklı görüşler vardır. Ahmed Vâsıf, Raif İsmail Paşa'nın vali olduğu memleketlerde zulüm yaptığını ve Belgrad serhaddinin ihtilaline neden olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Raif İsmail Paşa'nın devlet işlerini ihmal ettiğini ve kalbinde merhametten eser olmadığını da belirtmektedir (İlgürel, 1978: 256-257).

Buna karşılık ise Ahmed Cevdet, Raif İsmail Paşa'nın iyi ahlak sahibi olduğunu, bulunduğu mansıplarda doğruluktan şaşmadığını ve gittiği yerlerde halkı koruyup kolladığını dile getirir. İlaveten Cevdet, Raif İsmail Paşa'nın kendisine atfedilen suçlardan da aklandığını beyan etmektedir (Özcan, 2018: 152).

Ahmed Vâsıf ve Ahmed Cevdet'in Raif İsmail Paşa'nın kişiliğiyle ilgili söylemlerinin birbirinden farklı olması, muhtemelen Ahmed Vâsıf'ın, Halil Hamid Paşa örneğinde olduğu gibi, bir zamanlar hamisi olan Raif İsmail Paşa ile de arasına mesafe koymaya çalışmasından kaynaklanmış olmalıdır. Zira aksi takdirde kendi hayatının tehlikeye girmesi kaçınılmazdır. Bu noktada da Ahmed Vâsıf, Gazi Hasan Paşa hizbiyle bütünleşerek, büyük hayranlık duyduğu eski hamilerini gözden çıkararak, metninde kötü yansıtmıştır (Menchinger, 2022: 19, 97, 127-129).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Efendilikten paşalığa yükselmiş 18. yüzyıl Osmanlı devlet adamlarından biri olan Raif İsmail Paşa, şanslı kazananlardandır. Çünkü o, köklü bir aileye mensup bir paşazade olarak hayata adımını atmıştır. Dolayısıyla ikbal kapıları ona çabuk açılmıştır. Ancak kariyerinin ilk yılları Raif İsmail Paşa için çok da parlak geçmemiştir. Nihayetinde bir sene görevdeyse ikinci yıl genellikle azledilmiştir. Fakat bu Raif İsmail'e özgü değildir. Zira 18. yüzyılda genişlemeye başlayan Osmanlı bürokrasisindeki kâtiplerin hepsi yıllık tevcihat uygulamasıyla benzer süreçler geçirmiş olsa gerekir.

Bu bağlamda 18. yüzyıl Osmanlı bürokratik hayatının karakteristik bir özelliği olan intisap, Raif İsmail Paşa'nın da hayatını değiştirmiştir. Zira onun Tahir Ağa ile oluşturduğu bağ, kariyerindeki önemli dönüm noktalarından biridir. Çünkü bu sayede o III. Mustafa'yla yakınlık kurabilmiştir. Zaten bu yakınlık, Raif İsmail Paşa'yı 1768-1774 Osmanlı Rus Savaşı'nda aktif olarak cepheye gitmekten de kurtarmıştır. Her ne kadar bu III. Mustafa'nın itibarını sarsmış olsa da, yine de III. Mustafa Raif İsmail Paşa'yı harcamamıştır.

I. Abdülhamid'in tahta geçmesi ise Raif İsmail Paşa'nın hayatı için ikinci ve en önemli dönüm noktasıdır. Zira bu dönemde Raif İsmail Paşa'nın kariyeri inişli çıkışlıdır. Önce reisülküttaplıkla bürokrasinin zirvesine ulaşmış, akabinde Kıbrıs'a sürgünle cezalandırılmıştır. Vezaret rütbesi ve ardından gelen Mısır, Girit, Mora valilikleri de

²⁵ Raif İsmail Paşa'nın diğer aile fertleri için bk. (Aydın, 2013: 1-31).

Raif İsmail Paşa nezdinde paha biçilmez makamlardır. Ancak o, bir türlü sadaret mührüne erişemeyen efendi paşalardan. Zaten bunun olmasına fırsatı da kalmamıştır. Çünkü I. Abdülhamid, kendine yönelik yapılan komplo girişimi nedeniyle, Raif İsmail Paşa'nın da canını almıştır. Bu noktada Raif İsmail Paşa'nın imparatorluk sahnesinde eksik olmayan hizip çatışmalarının bir kurbanı olduğunu da vurgulamak lazımdır. Nihayetinde yükselmesine yardımcı olduğu sadrazam Halil Hamid Paşa ile Cezayirli Gazi Hasan Paşa arasındaki güç mücadelesi onun ölümüne yol açmıştır. Fakat yine de bu, Raif İsmail Paşa'nın ailesine olumsuz yansımamıştır.

Son olarak Raif İsmail Paşa borçlu ölmüş olsa da, bu onun müsrifliğinden kaynaklı olmasa gerektir. Zira ondan ailesine bir yalı ile bir hane kalmıştır. Ayrıca o, kurduğu vakıfla, hayatında ailesinin geleceğini de garanti altına almıştır, ki bu, müsadereye kaçmak için Osmanlı bürokratları arasında yaygın bir uygulamadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri, Sultan Abdülhamid I (AE.SABH.I.) 1/81, 42/3047, 47/3348, 305/20483, 9/779, 10/935, 15/1318, 16/1402, 165/11083, 104/7074, 140/9396, 116/7792, 340/23709, 362/25250, 144/9737, 15/1359, 248/16552, 370/25887, 151/10182, 153/10261, 240/16043, 300/20181, 16/1377, 193/12894, 9/858, 226/13205, 228/15102, 318/21446, 313/21066, 362/25250, 40/2936, 76/5294, 9/776, 365/25532, 7/622.

Ali Emiri, Sultan Mahmud I (AE.SMHD.I.) 10/682.

Ali Emiri, Sultan Mustafa III (AE.SMST.III.) 13/838, 204/16062, 354/28408, 208/16365, 369/29288, 223/17639, 223/17640, 223/17654, 313/25176, 302/24150, 72/5354, 369/29289, 86/6431, 85/6332, 88/6612.

Ali Emiri, Sultan Osman III (AE.SOSM.III.) 19/1275, 50/3577, 50/3582, 60/4420, 60/4432, 60/4433, 63/4730, 63/4731, 63/4732, 63/4733.

Ali Emiri, Sultan Selim III (AE.SSLM.III.) 378/21619.

Bâb-ı Âsafî Âmedî Kalemî (A.{AMD.}) 27/13, 22/59, 22/70, 25/63, 57/20, 26/29, 57/20.

Bâb-ı Âsâfi Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Mısır Mühimme Defterleri (A.{DVNSMSR.MHM.d.}) 9.

Bâb-ı Âsâfi Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Mora Ahkam Defterleri (A.DVNSAHK.MR.d.) 12.

Bâb-ı Âsâfi Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Mühimme Defterleri (A.{DVNSMHM.d.}) 182, 183, 57.

Bâb-ı Âsâfi Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Name-i Hümayun Defterleri (A.{DVNSNMH.d.}) 9, 17.

Bâb-ı Âsâfi Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Tahvil (Nişan) Defterleri (A.{DVNSNŞT.d.}) 16, 2.

Bâb-ı Âsâfi Ruus Kalemî Defterleri (A.{RSK.d.}) 1570, 1588, 1596, 1601, 1602; 1603, 1605, 1611, 1614, 1620B.

Bâb-ı Defterî Başmuhasebe Darbhâne-i Âmire Defterleri (D.BŞM.DRB.d.) 16639, 16640.

Bâb-ı Defterî Başmuhasebe İstanbul Bartuhanesi Defterleri (D.BŞM.BRİ.d.) 18282.

Bâb-ı Defterî Başmuhasebe Kalemî Defterleri (D.BŞM.d.) 5006, 5180.

Bâb-ı Defterî Başmuhasebe Muhallefat Halifeliği (D.BŞM.MHF.) 50/39, 75/8, 75/5.

Cevdet Adliye (C.ADL.) 30/1799, 88/5272.

Cevdet Askeriye (C.AS.) 1097/48423, 952/41379, 1206/54030, 1157/51453, 1178/52487, 1122/49728, 211/9029, 1112/49226, 1164/51804, 1183/52776, 1183/52783, 1167/51942, 1124/49861, 1157/51453, 1172/52197, 1184/52816, 1186/52938, 12/489, 533/22286, 908/39199, 339/14081, 908/39161, 917/39604.

Cevdet Bahriye (C.BH.) 113/5462, 241/11192, 251/11613, 256/11857, 79/3788, 81/3868, 85/4095.

Cevdet Belediye (C.BLD.) 13/635.

Cevdet Dahiliye (C.DH.) 115/5703, 269/12969, 329/16409, 119/5903, 119/5929, 138/6855, 333/16648, 299/14943, 197/9806, 231/11539, 306/15271, 317/15819, 263/13132, 274/13681, 276/13737.

Cevdet Darphane (C.DRB.) 28/1371, 60/2966, 64/3151, 53/2629, 62/3065, 18/868.

Cevdet Evkaf (C.EV.) 624/31477, 639/32228, 624/31477.

Cevdet Eyalet-i Mümtaze (C.MTZ.) 19/935.

Cevdet Hariciye (C.HR.) 170/8496, 181/9005, 30/1469.

Cevdet İktisat (C.İKTS.) 3/148.

Cevdet Maliye (C.ML.) 748/30463, 165/6927, 181/7638, 223/9274, 695/28465, 421/17115, 247/10240, 550/22632, 41/1863, 426/17241, 650/26633, 575/23576, 657/26872, 458/18580, 570/23303, 715/29214, 533/21890, 556/22836, 724/29633, 752/30659, 752/30660, 575/23592, 637/26173, 681/27966, 624/25678, 695/28465, 744/30318, 752/30632, 752/30637, 223/9274, 204/8414, 33/1530.

Cevdet Nafia (C.NF.) 53/2607, 54/2651, 53/2626.

Cevdet Saray (C.SM.) 173/8663, 46/2334, 75/3769, 157/7886, 50/2513, 52/2634, 89/4495.

Cevdet Zabtiye (C.ZB.) 40/1959.

Hatt-ı Hümayun (HAT.) 15/604, 18/809, 18/795, 12/447, 18/826, 19/883, 25/1230, 19/866, 1660/4.

Kâmil Kepeci Defterleri (KK.d.) 6691.

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d.) 19316.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterler (TSMA.d.) 2153, 2409, 2410, 2700, 2430, 7217, 69, 3351, 7633, 4202, 5058.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrak (TSMA.e.) 1070/17, 1047/65, 1062/55, 166/23, 23/21, 23/15, 24/26, 24/23, 1137/16, 1298/1, 23/1, 23/2, 23/3, 23/9, 23/10, 24/2, 24/3, 24/5, 24/6, 24/8, 24/12, 24/13, 24/14, 24/15, 24/18, 539/16, 550/45, 550/46, 550/48, 550/50, 550/51, 23/12, 23/13, 107/10, 107/11, 107/12, 107/13, 107/14, 107/15, 107/16, 107/17, 107/18, 107/19, 107/20, 107/21, 107/22, 107/23, 107/24, 107/25, 107/26, 107/27, 107/28, 107/29, 107/30, 107/31, 107/32, 509/19, 23/23, 24/21, 24/25, 975/64, 23/25, 23/47, 24/28, 537/9, 23/28, 23/27, 23/31, 23/32, 537/10, 23/38, 23/41, 23/45, 23/5, 23/6, 23/7, 24/4, 24/9, 24/11, 24/31, 703/1, 724/29, 1063/62, 24/1, 24/19, 24/20, 24/33, 24/16, 387/10, 407/31, 1065/20, 1128/26, 2/16, 2/17, 2/19, 2/21, 2/22, 408/53, 807/5, 420/47, 434/57, 481/32, 806/7, 806/9, 806/11, 806/12, 806/19, 518/66, 581/66, 526/51, 526/72, 537/8, 539/14, 549/5, 23/17, 23/24, 23/26, 23/36, 23/25, 24/30, 23/48, 24/24, 23/18, 24/27, 23/29, 24/22, 724/26, 23/11, 788/60, 803/57, 104/21, 243/51.

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE.) 91/44.

Diğer Kaynaklar

Ahışhalı, R. (1999). *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Reisülküttâblık Müessesesi (XVIII. Yüzyıl)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ahmed Resmi Efendi (1269). *Halifetü'r-Rüesâ (Sefinetü'r-Rüesâ)*.

Ahmed Vâsif Efendi (2014). *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr 1774-1779 (H. 1188-1193)*. (M. İlgürel, haz.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Aktepe, M. (1981). *Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târîhi Mür'î't-Tevârih*, 3 Cilt, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Aydın, M. (2013). *Ahmet Arif Hikmet Beyefendi Bir Tanzimat Devri Şeyhülislamı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Aydın, M. (1990). Şeyhülislâm Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi, *Bellekten*, 54/259, 245-260.

Aykut, Ş. N. (2018). *Ahmed Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet*, Cilt 2/1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Beydilli, K. (1997). Halil Hâmid Paşa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 15, ss. 316-318), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Bilge, M. L. (1991). Ârif Hikmet Bey, Şeyhülislâm. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 3, ss. 365-366), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Bölükbaşı, Ö. F. (2013). *18. Yüzyılın İkinci Yarısında Darbhâne-i Âmire*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cunbur, M. (2007). Râif Paşa. *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* içinde (C. 7, s. 280), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Çalışkan, M. S. (2000). *(Vekâyi'nüvis) Enverî Sadullah Efendi ve Tarihi'nin I. Cildinin Metin ve Tahlili (1182–1188/1768–1774)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çiçek, H. (2018). *(Vekâyi'nüvis) Sadullah Enverî Efendi ve Tarihi'nin II. Cildinin Metin ve Tahlili (1187–1197/1774–1783)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.

- Emecen, F. M. (2003). *Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi İstanbul'un Uzun Dört Yılı (1785-1789)*. İstanbul: TATAV Yayınları.
- Erdem, S. (2014). *Tezkire-i Şu'arâ İnceleme-Çeviriyazı-İndeksli Tıpkıbasım Arif Hikmet*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Göksu, S. (1993). *Mehmed Hasib Rûznâmesi (H. 1182-1195/M. 1768-1781)*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Güngör, T. (2019). *Mehmed Hâkim Efendi, Hâkim Efendi Tarihi (Osmanlı Tarihi 1166-1180/1752-1766)*, 2 Cilt, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- İlgürel, M. (1978). *Ahmed Vâsîf Efendi, Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Köse, O. (2006). *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kuruyazıcı, H. (2008). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu Anılar, Yazılar, Mektuplar, Belgeler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kütükoğlu, B. (Haz.), *Çeşmi-zâde Mustafa Reşid Çeşmi-zâde Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1959.
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicil-i Osmanî*, C. 3, (N. Akbayan, haz.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Menchinger, E. L. (2022). *İlk Modern Osmanlı Ahmed Vâsîf'in Fikri Gelişimi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özcan, A. (2018). *Ahmed Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet*, C. 3, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Rûzmerre [I. Abdülhamid-III. Selim Dönemi Olayları Kronolojisi]*. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Yazma: Y/1001.
- Sağlam, N. (2020). *Ahmed Vâsîf Efendi ve Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr'ı 1166-1188/1752-1774 (İnceleme ve Metin)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sarıcaoğlu, F. (2001). İzzet Mehmed Paşa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 23, ss. 557-558), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sarıcaoğlu, F. (2001). *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*. İstanbul: TATAV Yayınları.
- Süleyman Faik Efendi. *Devhâtü'l-Meşâyih Zeylinin Zeyli*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, numara: NEKTY10131.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1936). Sadrâzam Halil Hamid Paşa. *Türkiyat Mecmuası*, C. 5, İstanbul, 213-269.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1995). *Osmanlı Tarihi*, C. 4/1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yıldız, K. (2017). *Reisülküttâb Recâî Mehmed Emîn Efendi'nin Osmanlı-Rus Savaşı'na Dâir Derlediği Resmi Yazılar (1769-1772)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).